

Commentarium (IV.)*

(folytatás)

HATODIK BESZÉD

I.fejezet

Bevezetés a szerelemről való értekezéshez

Ekként fejezte be Carolo Marsupino. Tommaso Bencio pedig, Sókratés buzgó követője, szíves-örömmel hozzáfogott Sókratés szavainak kommentálásához.

Sókratésünk, mondotta, akit Apolló jóslata minden görögök között a legbölcsebbnek ítélt, azt szokta mondani, hogy a szerelem művészetének gyakorlását és tanítását minden egyéb művészet elé helyezi, mintha az ezen művészetben való jártasság miatt kellene Sókratést vagy bárki mást a legbölcsebbnek mondani.

Gyakran említette, hogy az ilyesféle művészetet nem a physikos Anaxagorástól, Dámóntól vagy Archelaostól, nem Prodikostól, Khiostól vagy Aspasiástól, a rhéthorika professzoraitól, és nem is Konnostól, a muzsikustól sajátította el, akiktől pedig sokat tanult, hanem Diotimától, az isteni ihlettől áthatott jósnőtől; véleményem szerint azért, hogy megmutassa: az emberek csak az istenség inspirációja által érthetik meg, hogy mi a valódi szépség, mi a törvényes szerelem, és hogyan kell szeretni. Ily hatalmas a szeretés képessége! Ennyire magasztos!

* A mű előző részletei a *Pompeji* 1993/1–2., 1993/3–4. ill. 1995/1. számaiban jelentek meg. Most, valamint a következő számban a folytatást közöljük. (A szerk.)

Távozzatok hát ez isteni étkektől, mondom, távozzatok, ó szentségtelenek, akik a föld szennyétől vagytok mocskosak, és akik a szerelem égi ajándékát Bacchos és Priapos rabszolgáiként disznók módjára a földre terítitek, és sárba tiporjátok.

Ti pedig, ó feddhetetlen asztaltársaim, és minden Dianát és Pallast szolgáló ember, akik tiszta lelketek szabadságának és az értelem örökkétartó gyönyörének örvendtek, legyetek boldogan jelen, és figyelmesen hallgassátok az isteni misztériumokat, melyeket Diotima fedett fel Sókratés előtt.

Hanem mielőtt Diotimát hallanátok, fel kell oldanunk egy elentmondást azok között, akik a fentiekben értekeztek a szerelemtől, s azok állításai között, akik most fognak róla beszélni.

Ugyanis a fentiek a szerelmet szépnek, jónak, boldognak és istennek mondták. Sókratés és Diotima tagadják ezt, és azt mondják, hogy a szép és a csúnya, a jó és rossz, a boldog és a szerencsétlen, isten és ember között helyezkedik el. Mi mindkét állításról úgy ítéljük, hogy igaz, jóllehet más-más módon.

2. fejezet

A szerelem közötté áll a szépségnek és a rútságának,
valamint istennek és embernek

A mágneses kő ráragasztja a vasra saját tulajdonságát, ami által a mágneshez hasonlatossá vált vas ehhez a kőhöz vonzódik. Az efféle vonzódást, aszerint, amint a kő által keletkező a kőre irányul, bizonyonnyal mondhatjuk a kő vonzásának; aszerint, amint a vasban van, ugyanúgy a vas és a kő vonzása is. Ugyanis a vas anyagában ez nem tiszta, hanem a kő tulajdonsága által már kialakított. Ezért mindkettő sajátosságát megtartja.

Hogy világosabban beszéljünk, a tűz is tulajdonságával, vagyis hevével lángra gyújtja a gyertyabélt, a gyertyabél a hő tulajdonságától felragadva a tűz magasabb régiója felé száll. Az efféle fölemelkedést aszerint, amint a tűz által gerjesztve a tűz irányába húz, bizonyonnyal nevezhetjük tüzesnek; aszerint, amint a gyertyabélben történik, de nem tisztán, hanem tüzesen, mindkettő, úgy a gyertyabél mint a tűz természete alapján, egyenlően mondhatjuk tüzesnek és a gyertyabélre jellemzőnek.

Az emberi alak, mely gyakran az istentől bőven juttatott belső jósága miatt gyönyörűségesen jelenik meg, ragyogásának sugarát a reátekintők szemein keresztül a lélekbe fúrja. Ettől a szikrától mint valamiféle horogtól húzva a lélek a húzó felé siet. Ezt a vonzást, ami szintén szerelem, miután a szépből, jóból, boldogból eredvén ugyanerre hajlik vissza; Agathón és az idáig beszéltek véleménye szerint nem kételkedünk szépnek, jónak, boldognak és istennek nevezni.

Mínt hogy azonban a szépség azon sugara által már lánggra lobbantott lélekben van jelen, egy a szép és a nem szép közötti érzelmeként kell meghatározunk. Miután a lélek, amely addig semmiféle szép dolog képét magába nem fogadta, azt a dolgot, mínt hogy nem ismeri, még nem szereti. S azt sem, aki a teljes szépséget birtokolja, őt sem gyötri még a szerelem. Ugyanis ki vágya arra, aminek a birtokában van?

Csak úgy lehet, hogy akkor emészti perzselő szerelem, amikor valamely szép dolog ragyogó látványának birtokába jutván, mintegy megízlelvén azt, a teljes szépség birtoklására támad vágya.

Mínt hogy tehát a szerelmes lélek magát a szép dolgot részben birtokolja ugyan, részben azonban nem birtokolja, nyugodtan mondhatjuk, hogy részben szép, részben nem szép. Mindezek alapján úgy gondoljuk, hogy a szerelem egy efféle keveredés szerint valamiféle köztes érzelem a szép és a nem szép között, és részese mind a kettőnek. Minden bizonnyal ez okból nevezte Diotima — hogy őhöz térvünk vissza — daimónnak a szerelmet. Mert ahogy a daimónok az isteni és a földi dolgok között állanak, akként a szerelem is a megformálatlanság és a forma között a köztes állapotot testesíti meg.

A megformálatlanság és a megformált természet közötti köztes régiót kellően feltárta Giovanni első és második beszédében.

3. fejezet

A szférák lelkei és a daimónok

Ám tudjátok meg, miként lakoznak a daimónok az ég és a föld közötti köztes helyen, Diotima szavaiból itt a Lakomában, Sókratéséből a Phaidrosban és a Philébosban, az athéni vendégéből a Törvényekben és a levelekben.

Platón úgy gondolta, hogy e világ gépezetét valamely lélek irányítja és mozgatja, minthogy a világ teste a négy elem összességéből álló egész test, melynek részecskéi az összes élőlény lelkei. Ugyanis minden egyes lelkes lény kis teste a világ testének alkotó-eleme. És nem a tűz, levegő, víz, föld elem teljességéből, hanem ezen elemek valamely részeiből áll.

Tehát amennyivel tökéletesebb a résznél az egész, annyival tökéletesebb a világ teste az egyes élőlények testeinél.

Képtelenség lenne, hogyha a tökéletlen testnek lenne, a tökéletesnek viszont nem lenne lelke, és nem is élne. Ki lenne olyan háborodott, hogy a részről állítaná, hogy él, az egésztől pedig tagadná ugyanezt?

Él tehát a világ egész teste, miután az élőlények teste, melyek annak részei, élnek. Az egésznek a lelke szükségszerű, hogy egy legyen, minthogy egy az anyag is, egy az építmény.

Mivel tehát a világnak tizenkét szférája van, ahogy Platón mondja, vagyis nyolc ege és az ég alatt négy eleme, s ez a tizenkét szféra egymástól elválasztott, megjelenésükre, mozgásukra és sajátosságaikra nézve különbözőek. Tehát egy lelke lesz az egy első anyagnak, tizenkettő lelke a tizenkét körnek. Ki tagadná, hogy a föld vagy a víz él, amelyek a belőlük született élőlényeknek életet adnak? Hogyha a világ e salakjai élnek és élőkkal vannak tele, miért ne élnének a világ kiemelkedőbb részei mint a levegő és a tűz, s miért ne lennének bennük is élőlények hasonlóképpen, és az egekkel úgyszintén?

Csakhogy az égi élőlényeket, amelyek a csillagok, valamint a földi és vízi élőlényeket látjuk, míg a tüzeseket és légieseket nem látjuk, hiszen sem a tűz, sem a levegő tiszta elemét meg nem pillanthatjuk. A különbség pedig a következő: a földön kétféle élőlény van: az oktanok és az ésszel felruházottak, ugyanígy a vízben is, minthogy a víz a föld testénél magasabb rendű lévén a földhöz hasonlóan részese kell legyen az értelemnek. A tűz följebb levő szféra pedig magasztossága miatt kizárólag értelmekkel ékesített.

A világ, azaz az első anyag (prima materia) lelkét és a szférák és csillagok tizenkét lelkét isteneknek nevezik a platonikusok, mintegy az anyagi értelem és a legmagasabb isten kíséretének; azokat az élőlényeket, amelyek a Hold alatt az étheri tűz lakói, vagy pedig a tiszta levegő vagy a vízhez hasonlatos párák-ködös levegő régióit

lakják, daimónoknak; a földön lakozó értelemmel bírókat viszont embereknek.

Az istenek halhatatlanok és érzékelés nélküliek, az emberek érzékeléssel bírók és halandók, a daimónok halhatatlanok ám érzékeléssel bírók. A daimónoknak sem testi érzékelést tulajdonítanak, hanem a lélek valamiféle érzelmeit, amelyekkel a jóra való embereket egy bizonyos módon szeretik, a gonoszakat gyűlölik, és — kedvezően vagy ellenségesen — belevegyítik magukat a lentebbi dolgok irányításába, különösen az emberi ügyekébe. Ebben a szolgálatukban ezek mind jóakarúaknak tűnnek. Azonban jónéhány platonista és a keresztény teológusok álláspontja az, hogy léteznek bizonyos más, gonosz daimónok is. Most azonban nem illik értekezésünkbe, hogy a gonosz daimónokról beszéljünk.

A jóakarúakat pedig, akik vigyáznak ránk, az alsóbb világot kormányzó angyaloknak szokta nevezni Dionysios Areopagítés, aki Platón szellemétől nemigen különbözik. Sőt azokat is, amelyeket Platón isteneknek és a szférák és csillagok lelkeinek nevez, angyaloknak, isten szolgáinak nevezhetjük Dionysioshoz hasonlóan, amivel Platón azért nem ért egyet, mert ahogy a Törvények tizedik könyvéből kiderül, az efféle lelkeket nem annyira köti az egyes szférákhoz, mint inkább a földi lelkeket ezeknek a testeikhez. Azonban kijelenti, hogy a legfőbb isten oly hatalmas képességgel ajándékozta meg ezeket, hogy gyönyörködhetnek isten látásában és ezzel egy időben bármiféle fáradtság vagy aggodalom nélkül atyjuk akarata szerint képesek irányítani és mozgatni a világ szféráit, s azal, hogy ezeket mozgatják, az alant levőket könnyedén kormányozzák. Így hát Platón és Dionysios között inkább csak a kifejezésekben és nem a véleményben van különbség.

4. fejezet

A hét adomány, melyet isten a köztes szellemeken keresztül juttat az embereknek

Azt mondják, hogy az alacsonyabb rendű istenek valamennyi dolog ideájának, melyeket az isteni értelem tartalmaz, szolgálatára állnak, és hogy a daimónok segítik az istenek adományait.

Ugyanis a legmagasabbtól a legmélyebbig minden köztes állapotokon megy keresztül, úgy hogy azon ideák, az isteni értelemben

megfogánva isteneken és daimónokon keresztül juttatják az embereknek adományait.

Ezek közül a hét legkiemelkedőbb: a szemlélődés képessége, a kormányzásra való alkalmasság, a bátorság, az érzékelés világossága, a szerelem heve, az értelmezés finomsága és a nemzésben való termékenység. Ezeknek erejét isten kezdetben önmagában tartalmazza, aztán annak a hét istennek adja át ezek potenciáját, akik a hét bolygót mozgatják, s akiket mi angyaloknak nevezünk; oly módon, hogy mindegyikük egy-egy adományt kap a többinél kiemeltebb jelentőséggel. Ezek heten a szolgálatukban álló hét daimóni rendnek adják tovább azokat ugyanúgy, s a daimónok ruházzák át az emberekre.

Mindenesetre isten beléoltja ezeket a lelkekbe rögtön miután tőle megszülettek. A lelkek a Tejútról a Rák csillagképen keresztüli testbe hullásukkor valamiféle mennyei és fénylő testbe burkolódnak, mellyel körülvéve aztán földi testekbe záródnak. A természet rendje ugyanis megköveteli, hogy az igen tiszta lélek csak azután hullhasson e legtisztátalanabb testbe, hogy valamiféle közbülső és tiszta öltözetet kapott. Amit, miután a léleknél sűrűbb, a testnél viszont tisztább és finomabb, a Platonikusok méltán tartanak a lélek és a földi test összekötő kapcsának (copula).

Ezután az következik, hogy a planéták lelkei a mi lelkeinkben, testeik pedig testeinkben szakadatlanul megszilárdítják és megerősítik azon hét adomány erejét, melyeket isten kezdetől fogva megadott. Ugyanilyen hivatalt visel a daimónok valamennyi fajtája, az égiek és az emberek közötti közbenjárókként.

A szemlélődés adományát Saturnus a saturnusi daimónokon keresztül erősíti meg; a kormányzás és uralkodás képességét Jupiter a jovialis daimónok segédletével; a lélek nagyságát Mars a martiális daimónok által; az érzékelés és a véleményalkotás világosságát, mely utóbbiból a jóslás származik, a Nap a szoláris daimónok közreműködésével. A szerelmet Venus inspirálja a venereusok által. A beszédben és a magyarázásban való leleményességet Mercurius mozdítja elő a mercuriálisok közbenjárásával. Végül a Hold a lunáris daimónok üdvös hatásával a nemzés feladatának kedvez.

Jóllehet ezen képességekben minden embernek része van, mégis azoknak különösképpen, akik fogantatásuk és születésük pillanatában az ég diszpozíciója alapján a leginkább alkalmasnak jelöltek erre. E képességek pedig, ámbár isteni eredetűekként belénk-

oltva nemes természetűek, néha mégis rútaknak tűnhetnek bennünk, ha valaki túlzásba viszi ezek használatát; ami a kormányzás, a bátorság, a szerelem és a nemzés képessége gyakorlásában szembe-tűnő.

A szerelem ösztönét, hogy ne térjünk el tovább tárgyunktól, a legmagasabb istentől s az istennőnek mondott Venustól valamint a venereus daimónoktól kapjuk. Minthogy istentől száll alá, istennek, miután daimónok erősítik meg, daimónnak kell neveznünk. Aminél fogva joggal szerepel Agathónnál istenként, Diotimánál pedig daimónként, méghozzá venereus daimónként.

5. fejezet

A venereus daimónok rendjei
— Mi módon vetik ki a szerelmet

A szerelem pedig hármias daimón. A Platonikusok az elsőt az égi Venusba helyezik, vagyis magába az angyali értelem intelligenciájába, a másodikat a közönséges Venusba, tudniillik abba a nemzőszülő potenciába, amellyel a világlélek bír. E kettőt azért hívhatjuk daimónnak, mert közöttük vannak a formátlanságnak és a formásnak, ahogy fentebb is már érintettük, s valamivel később részletesen kifejjük. A daimónok harmadik rendje a Venus bolygóját követő daimónoké. Ezeket is három rendre osztjuk: egyesek a tűz, mások az igen tiszta levegő, megint mások a sűrűbb és párás levegő elemében találhatóak. Mindannyian az "Ερωτες" vagyis a szerelmi daimónok nevet viselik, a görög "Ερως" szóból, ami azt jelenti: szerelem.

Az elsők azokba az emberekbe vetik a szerelem fullánkját, akikben a kolerikus, azaz a tüzes életnedv az uralkodó. A másodikkak azokba, akikben a szangvinikus,** azaz légies életnedv. A har-

* A latin szövegben a görög szavak helyén a következő áll: *heroes, heros*; tehát Ficino a ἦρωες = félisten, hős kifejezéssel teszi ezeket egyenlővé. Bár ez etimológiailag nem helytálló, hiszen a szerelem epszilonnal és gyenge hehezettel (ejtsd: erósz), a félisten étával és erős hehezettel áll (ejtsd: hérósz), sőt a két szó töve is különböző, mégis az ontológiai fejtegetésbe beillesztve kivételesen és fenntartással elfogadhatjuk Ficino összevonását

** A *sanguis* = vér-ből (latin) A többi életnedv: a kholé = epe, flegma = nyálka, melainé kholé = fekete epe görög szavakból.

madikak pedig azokba, akikben a flegmatikus és melankolikus azaz a vizes és a földies életnedv van túlsúlyban.

Jöllehet a vágy nyilai minden embert megsebeznek, ámde négy fajtájukat különösképpen. Ugyanis a Jupiternek, Phoebusnak, Marsnak, Junónak alávetett lelkek azok, amelyekről Platón a *Phaidros*-ban azt mondja, hogy a leginkább sebezhetőek. Azt is kijelenti még, hogy a lelkek születésük pillanatától fogva készen állván a szerelemre, azokat az embereket szokták a leginkább szeretni, akik ugyanazon csillagzat alatt születtek mint ők. Tehát például a Joviálisakat a Joviálisok, a Martiálisakat a Martiálisok vonzzák erősen, s ugyanígy áll a dolog a többiekkel is.

6, fejezet

Miként ragad el minket a szerelem

Amit az egyik fajta szerelemről fogok mondani példaképpen, az a többi háromra is értsétek. Minden olyan lélek, aki Jupiter uralma alatt száll alá földi testbe, már alászállásában valamiféle olyan — később kialakítandó — emberi alakot fogan magában, amely megfelel Jupiter bolygójának. Ezt étheri testében, minthogy ez teljesen előkészített a befogadására, nagyon pontosan veszi fel. Ha a Földön hasonlóképpen előkészített magra talál, ebbe is belerajzolja az elsőhöz és a másodikhoz igen hasonlatos harmadik alakot, ha azonban nem így lenne, kevésbé hasonlót.

Gyakran megesik, hogy két lélek jóllehet különböző időben, mégis egyként Jupiter uralma alatt száll alá, s az egyik megfelelő magot találván a Földön, testét ama korábbi ideák szerint a leghevesebben alakítja ki, a másik viszont az anyag alkalmatlansága miatt ugyanezen munkát megkezdi ugyan, de nem fogja példájához oly nagy hasonlatossággal végbevinni. Az előző test szebb lesz mint e második.

Mindketten kölcsönösen tetszenek egymásnak természetük bizonyos hasonlósága miatt, ám mégis jobban tetszik az, akit közülük szebbnek tartanak. Innen ered, hogy sokan nem a legszebbeket szeretik a legkivált, hanem az övéiket, azaz a hasonlóképp születeteket, akkor is, ha kevésbé szépek mint sokan mások.

Ezért hát, ahogy mondtuk, azok, akik ugyanazon bolygó uralma alatt születtek, olyanok, hogy kettőjük közül a szebbiknek

a képe a másik szemein keresztül annak lelkébe ivódván illik és minden tekintetben egyezik egy bizonyos tökéletesen hasonló képpel, mind az étheri testben, mind a lelke mélyén már nemzésétől fogva megformált testében.

Az ekként megrendített lélek a vele szembejövő képet, mintha az övé lenne, megismeri: Ez olyan — erői szerint — amilyet egykor ő maga is birtokolt önmagában, s amikor testében igyekezett azt ábrázolni, kevésbé sikerült neki. Ezt nyomban a bensőjében levő képhez közelíti, és ha hiányzik belőle valami a tökéletes jovialis test képmásából, kijavítván helyreállítja azt. Ettől fogva a helyreállított képet mint saját művét szereti.

Ezért van, hogy a szerelmesek azzal ámitják magukat, hogy szeretettjüket szebbnek vélik, mint amilyenek valójában. Ugyanis az idő előrehaladtával a szeretettet nem az érzékeik által felfogott pusztá látványában szemlélik, hanem abban a képmásban, amelyet a lélek ideájának hasonlatosságára helyreállított, s amely szebb magánál a testnél.

Továbbá azt a testet, amelynek alapján a képmás először a lelkükbe ivódott, minden nap látni kívánják. Ugyanis jóllehet a lélek a test távollétében is megőrzi annak képét magában, és ez szinte elég is lenne a számára, mégis a lélek eszközéül szolgáló szellem és a szemek nem őrzik ezt meg.

Három rész van bennünk minden bizonnyal: lélek, szellem és test. A lélek és a test egymás között igen különböző természetűek lévén a szellem közvetítésével kapcsolódnak egymáshoz, ami valamiféle nagyon finom és áttetsző pára, mely a vér legtisztább részéből keletkezik a szív melege révén. Innen a test minden tagjában szétáramolva felfogja a lélek erőit, és átviszi a testbe.

Ugyanígy az érzékszerveken keresztül felfogja a külső testek képeit, amelyek a lélekben közvetlenül azért nem ragadhatnak meg, mert a testetlen szubsztancia, amely a testeknél előbbrevaló, nem formálódhat azok által a képek-alakok magáraöltésével. Hanem a lélek a szellem számára mindenütt jelenlevőként a test alakjait a szellemben mint egy tükörben visszatükröződve könnyedén vizsgálja, s ezek alapján ítéli meg a testet. Ez az a megismerés, amelyet a platonikusok érzékelésnek neveznek. Míg az alakokat szemléli, azokhoz hasonló, de sokkal tisztább képeket fogan saját erejéből önmagában. Az efféle foganást imaginációnak és fantáziának mondjuk. Az itt foganat képeket megőrzi az emlékezet.

Ezek a lélek szemeit gyakran arra ösztönzik, hogy a dolgok egyetemes ideáit — amelyeket önmagában hordoz — szemlélje. Ezért, amikor a lélek valamely embert az érzékelés segítségével néz és az imagináció révén felfog, ezzel egyidejűleg intellektusával a minden ember számára közös természetet és meghatározást is szemléli az ember veleszületett ideája segítségével, és amit megszemlélt, megőrzi magában. Tehát a lélek számára a szép ember képmását egyszer befogadván magába és azt helyreállítván, mint-hogy megőrzi, elég, ha a szeretettet csak egyszer is látta.

A szemeknek és a szellemnek azonban — amelyek tükör módjára, a test jelenlétében fogják fel annak képét, távollétében pedig eloszlik ez bennük — szükségük van a szép test jelenlétére, hogy annak fénye folytonosan megvilágítsa, felvidítsa és gyönyörködtesse őket. Tehát ezek telhetetlenségük miatt igénylik a test jelenlétét, és a lélek többnyire engedelmeskedvén nekik szintén kívánni kényszerül azt.

7. fejezet

A szerelem születése

Ám térjünk vissza Diotimához. Ő tehát, amikor a szerelmet a daimónok közé sorolta — azon okok miatt, amelyeket már elsoroltunk — eredetét a következőképpen adta elő Sókratésnak. *Venus születésnapján, miközben az istenek a lakomán az asztalnál heverték, Poros, a Bölcsesség fia nektártól ittasan Peniával, az Ínséggel egyesült Jupiter kertjében. Ebből az ölelésből született a szerelem.*

Venus születésnapján, azaz amikor az angyali értelem és a világlélek — amiket a már említett okból venusiaknak nevezünk — isten legfőbb dicsőségéből létrejöttek. *Miközben az istenek a lakomán az asztalnál heverték*, azaz az Ég, Saturnus és Jupiter saját javaikkal táplálkoztak. Ugyanis amikor az angyalban az intelligencia, a világlélekben pedig a nemzőerő világrajöttek — amelyek közül mindkettőt venusinak mondjuk — már megvolt az az isten, akit Égnek hívnak; megvolt azontúl az esszencia is és az élet is az angyalban, amiket Saturnusnak hívunk és Jupiternek, és a világlélekben is benne volt a magasrendű dolgok megismerése és az égitestek mozgása, amiket szintén Saturnusnak és Jupiternek hívunk. *Poros és Penia* a bőséget és az ínséget jelentik. *Poros a Bölcsesség fia*, azaz

a legfőbb isten szikrája. Hiszen istent a bölcsességnek és a bölcsesség forrásának mondják, mert ő minden dolognak az igazsága és jósága, akinek fényétől minden bölcsesség igazzá válik, és akinek jóságára szert tenni minden bölcsesség törekedik. *Jupiter kertje* az angyali élet termékenységét jelenti; amelybe midőn leereszkedett ama Poros — tudniillik isten fénysugara — Peniával, vagyis ennek korábbi ínségével keveredve teremti a szerelmet.

A kezdetben az angyal isten által van és él. Amíg e kettőt, az esszenciát és az életet birtokolja, Saturnusnak és Jupiternek nevezük. Afölött birtokolja a felfogás képességét, amiről mi úgy véljük, ez Venus. E képesség természetétől fogva formátlan és sötét, ha csak isten meg nem világítja, mint ahogy a szem látóereje is, mielőtt a Nap fényét befogadta volna. Erről a sötétségről gondoljuk, hogy ez *Penia* mint a szegénység és a fény hiánya.

Egyébként ama felfogóerő valamely természetes ösztönétől vezetve szülőatyja felé visszafordulván tőle az isteni fénysugarat, ami Poros és gazdagság, magába fogadja. Abban mint valamely magban minden dolog alakja benne foglaltatik. E fénysugár lángjaitól fellobban ama természetes ösztön. Ez a tűz, ez a lobogás, amely a korábbi homályból a közeledő szikra hatására keletkezik, szerelem, mely az ínségből és a bőségből született.

Jupiter kertjében, vagyis az élet árnyékában fogant, hiszen a megismerés heves vágya nyomban az életerő fellángolása után keletkezik. Hogy miért ábrázolják Porost *nektártól ittasan*? Mert az isteni elevenség harmatával eltelt.

Miért gazdag egyrésztől, másrésztől pedig miért szegény a szerelem? Mert sem azután, amit tökéletesen birtoklunk, sem azután, amit teljes egészében nélkülözünk, nem szoktunk epedve vágyakozni. Minthogy ugyanis mindenki azt keresi, aminek híjával van, az, aki a dolgot egészében birtokolja, minek keresgélne azontúl? Sőt, miután ismeretlen dologra senki sem áhítzik, szükségszerű, hogy valamiképpen ismert legyen a számunkra az, amit szeretünk. És nem csupán hogy ismert, hiszen sok általunk ismert dolgot gyűlölni szoktunk, hanem hogy az számunkra jónak és gyönyörűségnek is ítéltessék. S úgy tűnik, még ez sem elegendő a rokonszenv felkeltéséhez. Az is kell, hogy úgy ítéljük, könnyedén elérhetjük azt, amiről úgy véltük, gyönyörűséget szerez majd számunkra

Tehát aki csak szeret valamit, azt a dolgot biztosan nem birtokolja még teljességgel. Mindazáltal lelkének megismerő képességé-

vel ráismer, kedvesnek ítéli, s bízik abban, hogy képes azt megszerezni. Ez a megismerés, ez az ítélet, ez a remény, hogy úgy mondjuk a még hiányzó jó már meglevő előzetes képzete. Ugyanis nem vágyakozna, ha az nem tetszenék neki, s nem is tetszenék, ha előzőleg valamiképpen meg nem ízlelte volna annak szépségét. Ígyhát mivel a szerelmesek részint birtokolják azt amire áhítoznak, részint viszont nem birtokolják, nem esünk messze az igazságtól, ha azt mondjuk, hogy a szerelem valamiféle hiányból és bőségből van összevegyítve.

Minden bizonyjal ezért van, hogy amikor az égi Venus az isteni fényárban először gyönyörködve lánggra lobban, a szerelem őt a fény egészének teljessége felé ragadja. Ez a törekvése még erősebben szülőatyjához köti, és nyomban annak legteljesebb ragyogásában tündököl; s a dolgok összekeveredett alakjai, amelyek a fénysugárban — amit Porosnak mondunk — rejtőztek korábban, immáron Venusnak az atya felé fordult potenciájában bontakoznak ki, és világosabban elkülönülve kezdenek ragyogni.

Amiképpen pedig az angyal viseltetik az isten iránt, azonképpen a világlélek is az angyal és az isten iránt. Ez ugyanis a nála magasabbak felé fordulván ugyanúgy magába fogadja a fénysugarat, lángralobban, és bőségben s ínségben részes szerelmet szül: Ezért, valamennyi dolog alakjával ékesen, azok mintájára mozgásba hozza az egeket, és nemző-szülő képessége folytán azokhoz hasonló formákat hoz létre az elemek anyagában.

Itt megint csak Venus kettősségét láthatjuk. Az egyik a lélek képessége a magasabb dolgok megismerésére; a másik ennek teremtető ereje az alacsonyabb dolgok létrehozására. Az előbbi nem a lélek sajátja, hanem az angyali kontempláció utánzása, az utóbbi viszont a lélek természetének sajátja. Ezért hát valahányszor a lélekbe csak egy Venust helyezünk, tulajdon erejét és azt a Venust értjük, amely az ő sajátja. Amikor pedig kettőről beszélünk, az egyik az angyalhoz tartozó, a másik magának a léleknek a sajátja.

Tehát ezek szerint két Venus lenne a lélekben: az első égi, a második földi vagy közönséges. Mindkettőhöz tartozik szerelem, az égi az isteni szépségről való elmélkedésre. A földi, vagy közönséges ugyanennek a világ anyagában való nemzésére-szülésére. Ugyanis amilyennek az első látja ezt a szépséget, olyannak akarja azt a második átadni erői szerint — a világ gépezetének.

Sőt inkább mind a kettő a szépség létrehozására törekszik, csak mindegyik a maga módján. Az égi Venus intelligenciája által a magasabb dolgok szépségét önmagában igyekszik kimunkálni, a földi vagy közönséges az égi magvak termékenyítő erejétől megfogorva a nála levő isteni eredetű szépséget a világ anyagában iparkodik megszűlni.

Az előbbi szerelmet olykor istennek nevezzük, azért, mert az isteni dolgok felé irányul, többnyire azonban daimónnak, miután az ínség és a bőség között köztes helyet foglal el. A másik szerelmet mindig daimónnak, minthogy úgy tűnik, valamiféle testre-irányuló vágygal bír, és inkább a világ alacsonyabb régiói felé hajló. Ez pedig egy istentől idegen, a daimónok természetével viszont meg-egyeznek.

8. fejezet

Minden lélekben kétfajta szerelem van, a miénkben pedig öt

Ez a kétféle Venus s a kétféle szerelem nem csupán a világi lélekben, hanem a szférák, bolygók, daimónok és az emberek lelkében is megvan. S minthogy minden lélek a természetes rend megfelelő sorában ahhoz az elsőhöz kapcsolódik, szükségszerű, hogy valamennyinek a szerelme is akként kapcsolódjék annak szerelméhez, hogy valamiféleképpen abból eredjen.

Ezért Diotima azokat egyszerűen daimónoknak, amazt pedig hatalmas daimónnak szokta nevezni. Ő az, aki a világegyetemben mindent fenyegetvén nem hagyja kábultan szenderegni a szíveket, hanem köröskörül szeretni sarkall.

Bennünk azonban nem csupán kettő, hanem ötféle szerelem fedezhető föl. A két szélső daimón, a három középső viszont nem csak daimón, hanem szenvedély is. Minden bizonytal létezik az ember lelkében egy örök szerelem, amely lehetővé teszi a számunkra, hogy megismerjük az isteni szépséget, aminek köszönhetően a filozófiai tanulmányoknak és az igazság és a vallás gyakorlásának szentelhetjük magunkat. A nemző-szülő képességben is van egy rejtett ösztöke, ami gyermekek nemzésére kényszerít bennünket. Ez szintén folytonos szerelem, amely szünet nélkül sarkall minket, hogy ama mennyei szépség valamiféle hasonmását a világra hozott gyermek képében ábrázoljuk.

Ez a két szerelem két örök daimón bennünk, amelyekről Platón azt tanítja, hogy szüntelenül jelen vannak lelkünkben, s hogy közülük az egyik a magasságokba emel, a másik a mélységekbe taszít; az egyik Kalodaimón, azaz jó démon, a másik Kakodaimón, vagyis rossz démon.

Igazából mind a kettő jó, mivel úgy az utódok nemzése, mint az igazság keresése szükséges és tiszteletre méltó dolognak számít. Csakhogy a második azért mondható rossznak, mert ha túlzásba esvén visszaélünk vele, gyakran összezavarhat bennünket, s lelkünket attól a legfőbb jótól, ami az igazság szemléléséből áll, nagymértékben elfordíthatja, és a hitványabb dolgok szolgálata felé irányíthatja.

Ezek között bennünk három szerelem van még jelen, amelyek minthogy nem olyan egyenlők a lélekben mint az előbbieket, melyek igen szilárdak, hanem kezdődnek, nőnek, csökkennek és megszűnnek, helyesebb lenne ezeket inkább mozgásoknak és vágyaknak nevezni mint daimónoknak. Közülük az egyik egyenlő távolságra helyezkedik el a két szélsőtől. A másik kettő hol az egyik, hol a másik felé közeledik.

Továbbá, amennyiben valamely test alakja anyagának előkészítettsége folytán csakugyan olyan, mint amelyet annak ideájában az isteni értelem tartalmaz, szemünkbe tűnve és szemeinken keresztül szellemünkbe hatolva nyomban tetszik a lelkünknek, miután össze-cseng azokkal a képekkel, amelyeket úgy értelmünk, mint nemzőszülő képességünk istentől magába fogadva őriz magában úgy mint a dolognak magának mintáit.

Ezután háromféle szerelem ragadhat el bennünket. Ugyanis születésünktől fogva vagy pedig neveltetésünk által vagy a szemlélődő, vagy a cselekvő, vagy az élveteg életre vagyunk készek és hajlandóak. Ha a szemlélődő életre, akkor a testi forma megpillantása azonnali mód a szellemi és isteni forma vizsgálásához emel fel minket. Ha az élvetegre, akkor a látványtól rögtön a megérintés vágyának szintjére süllyedünk le. Ha a cselekvőre és morálisra, akkor pusztán a látás és a szépség társaságának élvezése mellett fogunk megmaradni.

Az első olyannyira éleselméjűek, hogy nagy magasságokba emelkednek fel, amazok annyira tompák, hogy a legmélyebbre taszítottatnak, emezek mint középtű levők a középső régiókban tartózkodnak.

Tehát minden szerelem a megpillantással kezdődik. Ám a szemlélődő ember szerelme a megpillantástól az értelemhez száll

fel. Az élvetegé a megpillantástól az érintéshez süllyed, a cselekvőé megmarad a megpillantásban és látásban. Az első szerelme inkább a legmagasabb mint a legalantasabb daimón felé fordul, amazé inkább az alantas mint a magasrendű felé hajlik, emezé mindkettőtől egyforma távolságra áll. E három szerelem háromféle nevet kap. A szemlélődő ember szerelmét az isteni, a cselekvőt az emberi, az élvetegét az állati jelzővel illelhetjük.

9. fejezet

Miféle szenvedélyek működnek a szerelmesekben
a szerelem szülőanyjának köszönhetően

Eddig tehát arra vetettünk fényt, hogy a szerelem bőségből és ínségből született daimón, és öt rendre oszlik. Hogy az efféle szerelem természetéből milyen érzelmek és szenvedélyek születnek, ezt fogjuk innentől fogva Diotima szavai alapján tárgyalni.

Mintbogy a szerelem, mondja, Venus születésnapján fogant, Venust követi és tiszteli és a szépség vágya az ami foglyul ejti. Mivel Venus maga a leggyönyörűsegebb. Miután az ínség fia, aszott, sovány, éktelen, mezítlábas, hitvány, hajléktalan és nincs semmije, amire lehajtsa a fejét, ruhátlan, a kapuk előtt az utcán, a szabad ég alatt alvó, és végül örökösen szűkölködő.

A bőség fia lévén a szép és jó dolgokat lesi, férfias, merész, szilaj, tüzes, furfangos, jó szimatú vadász, mindig újabb mesterkedéssel törli a fejét, tudnivágyó, ékesszóló, egész életén keresztül filozofáló, megigéző varázsló és szemfényvesztő, méghozzá nagyhatalmú, mérgekeverő és szofista. Természetét illetően sem nem halhatatlan teljesen, sem nem halandó. Hanem olykor ugyanazon a napon valahányszor csak túlárad, kicsírázik és él olykor meghal és újra föltámad apja természete szerint. De amit megszerez, elfolyik a kezei között, s ennek következtében a szerelem nem koldusszegény soha, de nem is jómódú. Azontúl középen áll a tudás és a tudatlanság között.

Ezek Diotima szavai. Mi ezeket a lehető legrövidebben fogjuk értelmezni. Jóllehet e jellegzetességek a szerelem valamennyi fajtájában megvannak, mégis a három középsőben mint számunkra nyilvánvalóbbakban világosabbaknak tűnnek.

Venus születésnapján foganván Venust követi, azaz miután azokkal a felső szellemekkel, amelyeket Venusoknak nevezünk,

fogant, az emberek lelkeit a magasságokba vezeti vissza. *A szépség vágya ragadja el hiszen Venus maga a leggyönyörűbb*, tehát a lelkeket a legfőbb isteni szépség vágyával lobbantja lánggra, miután ő maga azon szellemek között termett, amelyek istenhez a legközelebb vannak, isten szépsége fokozottan megvilágítja őket, és ugyan-ezen fénysugarak felé emelnek fel bennünket.

Továbbá, miután valamennyi lelkes lény élete, s a fák és a föld termékenysége a nedvességben és a melegben áll, a szerelem ábrázolása végett jelezte Diotima, hogy mindkettő hiányzik belőle, úgy a nedvesség mint a meleg, amikor *száraznak, soványnak és kietlennek* nevezte. Hiszen ki ne tudná, hogy az, ami elveszti a nedvességét, száraz és szikkadt? Ki tagadná, hogy a sápadtság és az érdeség a vér melegének fogyatkozása miatt lép fel?

Sőt, a hosszantartó szerelemtől a halandók sápadttá és sovánnyá válnak, hiszen egyszerre két feladat ellátására a természet ereje szinte nem elegendő. A szerető lélek figyelme teljességgel és szakadatlan a szeretettre való gondolásban merül el. Testi felépítésének minden ereje is feléje összpontosul. Így még gyomra sem emészti meg tökéletesen a benne levő ételt, ennélfogva annak nagyobbik részét felesleges salakként kiválasztja és kibocsátja, kisebb részét, s azt is nyersen juttatja a májhoz. Ott is ugyanazon okból rosszul szívódik fel. Ezért vére szegényen és nyersen ömlik innen szét a vénákba, s emiatt minden tagja lefogy és sápadt lesz a táplálék nyersesége és hiánya következtében.

Azontúl, amerre a lélek szakadatlan figyelme irányul, oda repülnek a lélek szekereiként vagy eszközeiként szolgáló szellemek is. A szellemek a szívben a vér legfinomabb részében teremnek. A szerető lelke a szeretettnek a fantáziába ivódott képéhez és magához a szeretetthez siet. Ugyanoda ragadtnak a szellemek is, s így kirepülvén szakadatlan feloldódnak. Emiatt a tiszta vér bőséges melegére van szükség a felemésztett szellemek újratermetéséhez, ott, ahol a vér finomabb és áttetszőbb részei a szellemek helyreállítása érdekében nap mint nap kipárlanak. Ennekokáért mint-hogy a tiszta és áttetsző vér kioldódik belőle, tisztátalan, sűrű, száraz és sötét marad. Ebből kifolyólag szárad ki a test s lesz érdes, ezért válnak melankolikusakká a szerelmesek. Ugyanis a száraz és sűrű vér melankóliát, vagyis fekete epéjüségét* idéz elő, ami betölti

* Lásd erre nézve a korábbi jegyzeteket.

gőzeivel a fejet, kiszárítja az agyat, s nem szűnik a lelket éjjel-nappal rettenetes látomásokkal zaklatni.

A szerelem miatt esett meg az is, amit az epikureus filozófusról, Lucretiusról olvashatunk, aki először a szerelemtől gyötörve később örületbe esett, s végül önkezével vetett véget életének.

Hasonló dolgok azokkal szoktak megtörténni, akik a szerelemmel visszaélve az ölelés vágyába viszik át azt a vágyat, ami a szemlélődés vágya. Ugyanis könnyebben viseljük a megpillantás vágyát mint a megpillantásra és hozzásimulásra való sóvárgást.

Midőn a hajdani orvosok ezt a jelenséget vizsgálták, megállapították, hogy a szerelem egy a melankolikus megbetegedésekhez igen közelálló kór. Az orvos Rasis azt írta elő, hogy e szenvedélyt szeretkezéssel, koplalással, iddogálással és sétával kell gyógyítani.

Ám nemcsak a szerelem teszi ilyenné az embereket, hanem mindazok, akik ilyen természetűek, hajlamosak a szerelemre. Ilyenek pedig azok, akikben az epe, amit indulatnak, vagy a fekete epe, amit melankóliának hívnak, túlteng a többi életnedvvel szemben. Az epe meleg és száraz, a fekete epe száraz és hideg. Az előbbi a tűz, az utóbbi a föld helyét foglalja el az élőlények testében. A melankolikusok tehát soványak és aszottak, a földhöz hasonlatosan, a kolerikusok éktelenek és sápadtak a tűz hasonlatosságára. A kolerikusok a tűzszerű életnedv lendülete miatt hamar szerelembe esnek. A melankolikusok a földszerű életnedv lassúságából adódóan később lesznek szerelmesek, azonban ugyanezen életnedv állandósága miatt, ha már hálóba estek, igen kitartóan szeretnek.

Tehát méltán ábrázolják a szerelmet soványnak és sápadtnak, ha azok az emberek, akik ilyenek, kiváltképpen a szerelem igájába hajtják a fejüket. Úgy véljük ez annál is inkább így van, mert a kolerikusokat epéjük tüze epeszi, a melankolikusokat pedig fekete epéjük keserve rágja. Ezt Aristotelés *A betegségekről* írott művének hetedik könyvében állapította meg.

Ígyhát mindkettőjüket egyfolytában szorongatja a kellemetlen nedv, s arra kényszeríti őket, hogy valami hathatós és folytonos vigaszt keressenek a nedvek okozta folytonos gyötoremre. Efféle enyhülést a zene és a szerelem művészetének gyönyörei adhatnak. Ugyanis semmiféle más örömet nem vagyunk képesek olyan állhatatosan úzni, mint a muzsika hangjainak enyhítő írájt vagy a szépség csábításait.

A többi érzék tudniillik hamar betelik, a látás és a hallás viszont tovább táplálkozik a hangokkal és a pusztá látvánnyal. S ezen érzékeknek nemcsak állandóbbak a gyönyörei, de közelebb is állnak az emberi természethez. Hiszen mi illenék inkább az emberi test szellemihez, mint az emberi hangok és alakok? Különösképpen azoké, akik nem csupán természetük hasonlósága miatt, de szépségüknek köszönhetően is tetszenek nekünk.

Mindezek okán a kolerikus és melankolikus vérmérsékletű emberek, mint sok gyötrelmet okozó alkatuk egyetlen orvosságára a zene és a látvány örömeire törekszenek, s ezért könnyebben engednek Venus csábításainak. Sókratés is, akit Aristotelés melankolikusnak mondott, a szerelem művészetére — ahogy maga is állította saját magáról — mindenkinél könnyebben hajló volt. Ugyanezt mondhatjuk el Sapphóról, aki, mint maga is tanúsítja, melankolikus temperamentummal bírt. Sőt Vergiliusunk is, akit képmása kolerikusnak mutat, ámbár szemérmesen élt, mégis kész volt a szerelemre.

Mezítlábás. Azért festette Diotima ilyennek a szerelmet, mert a szeretőt a szerelem dolgai olyannyira lefoglalják, hogy az élet egyéb, akár személyes, akár nyilvános ügyeiben nem előrelátóan jár el, ahogy illenék, hanem meggondolatlanul, a következmények figyelembe vétele nélkül cselekedve sodródik. Ezért útjain gyakorta fenyegetik veszélyek, csakúgy mint azt, aki lábait nem védi cipővel, s így gyakran sérti fel azokat túske vagy kavics.

Hítvány. Platón görög kifejezése, a *χαμαιπετής* alacsonyan és földközelpben szállót jelent. Ugyanis úgy látta, hogy a szerelmesek a szerelemmel visszaélve gyakran ítélőképességüket elveszítve élnek, s jelentős javakat veszítenek el hanyagul. Ezek szeretettjeiknek annyira átadják magukat, hogy szinte egészen beléjük akarnak költözni, s azokat önmagukban munkálják ki, úgy szavaikban mint mozdulataikban. Azonban ki ne nőiesednék el a fiúk és lányok folytonos utánzásától? Ki ne válna fiúvá vagy asszonnyá?

Hajléktalan. Az emberi gondolkodás otthona maga a lélek, a lélek otthona a szellem, e szellemnek otthona a test. Három lakó van, három az otthon is. Ezek közül mindegyik, ha elveszíti természetes lakóhelyét, száműzetésben él. Mert valamennyi gondolat nem a lélek művelésére és nyugalmának elérésére irányul többé, hanem az imádott megnyerésére. A lélek, és a szellem is elhanyagolja testének szolgálatát, s a szeretett testébe igyekszik átlépni.

A szellem a lélek szekere lévén, míg máshoz siet a lélek, ez is máshoz repül önmagát kilehellve. Így tehát kilép saját otthonából a gondolkodás, kilép a lélek, kilép a szellem. Az első távozását örület és nyugtalanság, a másodikét erőtlenség és halálfélelem, a harmadikét félelem, reszketés és sóhajtozás kíséri. Ebből következőleg a szerelem nélküli saját Lárjait*, természetes székhelyét és az áhított nyugalmat.

Semmije sincs, amire lehajtsa fejét, ruhátlan. Ugyanis nincs hol pihenjen, s nincs mivel befödje magát. Minthogy ugyanis minden dolog eredetéhez igyekszik visszatérni, a szerelem lángocskája a szép test látványától a szerelmes vágyában fellobbanva ugyanebbe a testbe próbál visszaszállni. Ebben a lobogásban az áhítottat és az áhítózt is elragadja a magasba szállva. Ó kegyetlen sorsú szerelmesek! Ó minden halálnál nyomorultabb élet, hacsak nem lelketek esetleg, a szerelem erőszaka által saját testetekből kiragadva semmibe veszi ezután a szeretett alakját, és az isteni szépség templomában keres menedéket, ahol végre megpihenhet, ahol beteljesülhet!

S megint csak ki tagadná, hogy a szerelem *ruhátlanul*, mezíten bolyong? Hisz ki tudná leplezni a szerelmet? Elárulja őt a bikához hasonló, sötét és egy pontra szegzett tekintete, felfedi elakadó beszéde, arcának pírja majd sápadtsága, sűrű sóhajai, izgatott mozgása, örökös panaszai, alkalmatlan dicséretei, hirtelen haragja, kérdése, arcátlansága és szemérmertlensége, felesleges gyanakvása és megalázkodó szolgálatai. Amint ugyanis a napban és a tűzben a meleget a sugarak fénye kíséri, úgy a szerelem bensű tűzét is külsű jelek követik.

A kapuk előtt alvó. A lélek kapui, úgy tűnik, a szemek és a fülek, hiszen sok dolog ezeken keresztül jut el a lélekhez, a lélek érzései és erkölcei pedig a legtisztábban a szemeken keresztül ragyognak fel. A szerelmesek a lehető legtöbb időt töltik az alakok szemlélésével és a hangok hallgatásával. Elméjük ritkán húzódik meg magában, gyakrabban bolyong a szemeken és a füleken keresztül. Ezért mondhatjuk, hogy a kapuk előtt fekszenek.

Azt is mondjuk, hogy az utcán hevernek, mert hiszen a test szépségének valamiféle útnak kell lennie, amelyen a magasabb szépség felé szállhatunk fel: Akiket pedig rút vágyaik terítenek föld-

* Lares — a római vallásban az otthon, a ház szellemei

re, vagy pedig a bábéskodással több időt töltenek mint kellene, úgy tűnik, magán az úton maradnak, s annak célja felé kicsit sem haladnak előre.

A szabad ég alatt. Valóban, ugyanis egyetlen dologban teljesen elmerülvén egyáltalán nem törődnek ügyeikkel. Így tehát esetlegesen, a sors kényének kiszolgáltatva élnek, mint akik mezítelenül a szabad ég alatt tengetik életüket, kiteve minden viharnak.

Anyjának természete miatt örökösen szűkölködő. Bizonyosan, mivelhogy a szerelem eredetének oka a szükségben volt, és — ami természetes — ezt nem lehet egészen kiirtani, mindig szűkölködő, mindig szomjazó a szerelem. Amíg csak hiányzik valami, amit megszerezhet, addig ég a szerelem lángja. Amikor már mindent egészen birtokol, a szükség megszűnván inkább alábbhagy heve, mint hogy szükség híján tovább tartson.

Firenze
Budapest

Marsilio Ficino
Fordította: Imregyházi Monika

Darázs József: Felhő-ünnep